

[Den kritiske yderlighed 2. del](#)

Principiel vs. taktisk og situationel kritik

I sit essay fortæller Carsten Jensen om "et Afghanistan fanget i kaos", hvor vi "på tragisk vis" begår "fejltagelser". Vi spiller en "negativ rolle" i "en udsigtsløs evighedskrig". Vi er muligvis gode nok, men "vi er afhængige af de forkerte" (navnlig afghanske krigsherrer). Det er "en krig med tvivlsomme mål" (hvilke mål kommer Jensen ikke ind på, og han synes i øvrigt snarest at beskrive krigen som formålsløs), en "fiasko". Det er den taktiske kritiks værste gloser, Jensen trækker frem. Disse har altid i varierende omfang været repræsenteret i vestlige mediers krigsamtale.¹ Jensen køber ikke de officielle målsætninger, men sætter omvendt heller ikke alternative målsætninger i deres sted. Resultatet er, at det hele fremstår udsigtsløst.

Jensens nedslående observationer deles af mange eksperter og er formentlig korrekte isoleret set.² Hvorvidt de pessimistiske observationer skal forstås som krigskritik, er derimod ikke givet. Det kommer an på udgangspunktet. Hvis krigsprojektet i sig selv er af det gode, er det selvfølgelig kritisk, at det forvaltes og går så skidt. Hvis krigsprojektets målsætninger omvendt er skadelige, er det alt andet lige kun godt, at det forvaltes og går skidt, for så vidt vores fejlhåndtering af situationen bringer os nærmere en afslutning. En kritisk indstilling til, hvordan det går, forudsætter i reglen opbakning til de mål, vi angiveligt forsøger at bevæge os hen imod.

Til "vi vil det gode"-doktrinen hører yderligere antagelser om, at vores ofre har stor værdi, mens deres ofre kun har ringe værdi (og stort set ingen værdi i sig selv). De, vi officielt forsøger at dræbe, værdsættes højt, omend med modsat fortegn, end når det gælder vores egne faldne. En anden antagelse er, at vi ikke kan begå forbrydelser (mens vi ofte befinder os blandt forbrydere). Disse antagelser er udtalte, men strukturerer ligesom doktrinen om vores gode hensigter vores krigstænkning.

Os og dem

Skønt Jensen vender sig kritisk mod det antagonistiske verdensbillede og "dem eller os"-retorikken, som han finder hos George W. Bush og Anders Fogh Rasmussen, finder vi også antagonismen hos Jensen selv. De afghanske krigsherrer er "halvkriminelle", de er involveret i ryggesløst "magtmisbrug" og sammenlignes med "Jønker". For mange af krigsherrerens vedkommende er karakteristikken faktisk ret høflig. Omtalen af vores krigsherrer er imidlertid langt mere respektfuld. USA fremstilles ikke som regionens store mafiaboss. Der står heller ikke noget om de storforbrydere, der igangsætter og forvalter angrebskrige – dvs. masse mord af ufattelige dimensioner – fra pæne kontorer i vestlige hovedsteder.

Essayet begynder med konstateringen af, at Afghanistan-krigen "de sidste par år har [...] været blodig."; udsagnet konkretiseres alene med et regnskab over de danske ofre: "Den har kostet 31 danske soldater livet og samtidig alvorligt invalideret langt over 100." Tilsyneladende er det kun vores umådeligt lille tilskud af eget blod til Afghanistan-krigens samlede blodpøl, der skal tælles med til illustration af, at krigen har været blodig.

Der er ikke noget unormalt ved dette; Jensens tekst er kun bemærkelsesværdig ved sin efter forholdene skarpe kritik af mediedækningen og krigsførelsen. Muligvis tilpasser Jensen sin argumentation til de gældende præmisser for i det mindste at sikre en vis overbevisningskraft: Når vi alligevel ikke interesserer os for Afghanistan og afghanerne, er det først påpegningskraften af uheldige konsekvenser *for os*, der kvalificerer et argument som kritisk i nogen begribelig forstand.³ I alt fald kulminerer Jensens kritiske synspunkter generelt med konklusionerne: Det fungerer ikke for os, vi bliver ofre, det er kontraproduktivt.

Hvad enten der er tale om en taktisk valgt argumentationsstrategi (Jensen skriver *under hensyntagen til* de doktrinære præmisser) eller et doktrinært udgangspunkt (Jensen *går ud fra* de doktrinære præmisser), giver hans fremstilling en indikation på, hvor den kritiske yderlighed befinder sig i det intellektuelle spektrum for krigsopfattelser.

Er Jensens diagnose rigtig?

Essayet tilbyder en tankevækkende statusrapport over de særlige dogmatiske blokeringer, der angiveligt gør sig gældende i de hjemlige mediers krigsdækning. Carsten Jensen fremstiller situationen som et særligt dansk fænomen. Det er sandsynligvis rigtigt, at der i mange andre vestlige lande er en større grad af åbenhed over for de kritiske perspektiver, Jensen mener, at vi lukker af for herhjemme.

Denne bedrift har man i alt fald bemærket i udlandet. Danmark er således i [en The Wall Street Journal-artikel](#) blevet fremhævet som det gode, atypiske eksempel på, hvordan man sikrer folkelig krigsopbakning. Krigstilhænger og "sikkerhedseksperter" Peter Viggo Jakobsen fra Københavns Universitet udtaler til avisen:

"The key to sustaining public support is an elite consensus that includes politicians in government and opposition as well as key opinion leaders: influential intellectuals, academics and columnists."

Det bemærkes videre, at krigen herhjemme er blevet "solgt" som en humanitær mission snarere end blot forsvar over for en terrortrussel. I England, nævnes det, står politikerne over for "a hostile media", men:

"It's a different story in Denmark. "On editorial pages, there has been a total agreement that it is a necessary war," says Kristian Mouritzen, the foreign editor of Berlingske Tidende, one of Denmark's big three dailies."

Jensens analyse støttes også til dels af en af de mest erfarne skikkelser i den danske medieverden, Lisbeth Knudsen, som på sin blog har skrevet [et oplysende indlæg](#) om krigsjournalistikens udfordringer og formål:

"I medierne prøver vi at finde den rette, svære journalistiske balance mellem respekt, anerkendelse og hensyn til de udsendte soldater og den nødvendige, nationale opbakning og tro på en mening med projektet, og så den politiske realisme og virkelighed i et land meget anderledes end vores [...] Vi forsøger at finde balancen mellem den nådesløse, kritiske journalistik, som vi normalt værner om, og som tjener et demokrati bedst med sin åbenhed og troværdighed, og så troen på, at det nytter at sætte danskere til i et fjernt land at bekæmpe terroren fra hus til hus og bringe så store ofre, selv om vi aldrig får en kopi af det danske demokrati og velfærdssystem i Afghanistan."

Med disse udsagn, der lyder som en mellemting mellem religiøs bekendelse og patriotisk-bekymret sportsjournalistik, erklærer den tidligere generalsekretær for Danmarks Radio og nuværende chefredaktør på Berlingske Tidende sig for så vidt enig med Jensen i, at medierne ser det som sin opgave at udvise respekt over for soldaterne og bakke op om krigsførelsen, samt at disse hensyn er i modstrid med en realistisk krigsdækning. Og ikke helt ulig hos Jensen består "den politiske realisme" i erkendelsen af, hvor uimodtageligt Afghanistan er over for vores velmenende planer for landet, ikke mindst demokratiopbygningsbestræbelserne. Vi kommer med de "bedste intentioner", men de udfordres "helt ud i håbløsheden" af "korruption, klaner og krigsherrer".

Knudsen ser det ikke som mediernes opgave at forklare og forsvare, at vi har de "bedste intentioner"; dette tages for givet og behøver ikke at blive demonstreret. Opgaven er at sikre taktisk opbakning, "troen på, at det nytter". Knudsen og Jensen har forskellige holdninger til en analyse, de i hovedtræk er enige om.

Alligevel er det mit indtryk, at Jensens diagnose af krigsdækningens amputerede karakter ikke er helt retvisende. I mediernes bestræbelse på at balancere rollen som militært heppekor på den ene side og rollen som organ for "den politiske realisme" på den anden trænger megen situationel og nogen taktisk kritik igennem. Det er en balance, som efter forholdene kan tippe, og forskellige medier søger balancepunktet forskellige steder (Jensen kan selv siges at befinde sig i det kritiske yderpunkt). Jensen går efter min vurdering både for vidt (der er større rum for taktisk og situationel kritik, end hans analyse indikerer) og går ikke langt nok (krigsdækningens begrænsninger på det principielle plan bliver ikke klargjort). Medierne er i deres krigsdækning så at sige mindre taktisk-dogmatiske og mere principielt-doktrinære, end hans analyse giver indtryk af.

At der oven på det fundamentale doktrinære lag af gode intentioner findes et mindre rodfæstet dogmatisk forsvarsværn, som beskytter særligt de danske styrker mod taktisk kritik, er nok rigtigt. Det ville kræve en større indholdsanalyse af danske medier at få klarlagt, hvor god en beskyttelse medierne yder.

En taktisk diskussion af dogmernes formålstjenlighed

Forstået som et særligt dansk fænomen registrerer Jensens dogmer på sin vis afstanden mellem krigsdækningen herhjemme og krigsdækningen hos vores allierede (og det synes at være underforstået, at hvis blot vi levede op til internationale, dvs. vestlige, standarder, ville problemet være løst). Forskellen er dog af hovedsageligt "taktisk" og "situationel" art. Det ville på det principielle plan ikke gøre den store forskel, om dogmerne blev kasseret, så længe "vi vil det gode"-doktrinen bestod.

Den manglende lydhørhed over for de elitekilder, som Jensen benytter til at korrigere de danske fejlrapporteringer, vidner derimod om en inkompetence hos vores medier, som må bekymre enhver, der mener, at medierne ikke kun skal afspejle synspunkterne hos det hjemlige etablissement, men også de langt mere magtfulde udenlandske aktører, der styrer slagets gang og har den afgørende indflydelse på den internationale krigsdagsorden. Fra et internationalt eliteperspektiv må det anses for uprofessionelt, hvis danske medier tilsidesætter gængse relevanskriterier, når højtstående voldsfacilitatorer som Stanley McChrystal og Richard Holbrooke siger ting, der ikke passer ind i de måske lidt forsimplede konsensusfortællinger, vores politikere holder sig til. Det kan skyldes, at den danske stat og dens krigspropagandainstitutioner – såsom Dansk Institut for Militære Studier, Dansk Institut for Internationale Studier, Forsvarets Mediecenter og Institut for Statskundskab på Københavns Universitet – har for stor magt over medierne. I alle tilfælde er det formentlig ikke hensigtsmæssigt, hvis eliternes krigsbekymringer ikke levnes megen plads i mediebildet: Normalt er en levende og fri elitedebat en af de afgørende forudsætninger for, at fejltagelser kan rettes, og de taktiske og strategiske valg, der bedst tjener eliteinteresser, kan identificeres og forfølges.

På den anden side har Danmark ingen nævneværdig indflydelse på den overordnede retning i projektet. Når nu NATO/Washington ønsker vores militære bidrag, kan man alene af den grund argumentere for, at det altovervejende hensyn må være at sikre krigsopbakning – med alle midler. Værdien af taktisk og situationel realisme stiger med graden af indflydelse og er derfor ikke høj for Danmarks vedkommende.

Slagsiden af en mindre taktisk-dogmatisk krigsdækning vil sandsynligvis være, at man ville fremme krigstræthed og -pessimisme hos befolkningen. Risikoen for, at det ville inspirere til øget krigsmodstand og fredsarbejde, er derimod yderst begrænset.

Og folkelig bevidsthed om og stillingtagen til de strukturelle og institutionelle faktorer, der militariserer vores verden og producerer død og ødelæggelse år efter år, ville som et første skridt kræve et opgør med doktrinen om, at vi, alle vores fejl, tåbeligheder og mangler til trods, vil det gode og altid befinder os i en proces, hvor vi med vold og magt forsøger at finde ud af, hvordan vi bedst opnår det.

Det er i denne forbindelse værd at gøre opmærksom på, at det ikke er den tavse, desillusionerede krigsmodstand, der udgør en trussel mod fortsat krig. I et lækket [CIA-notat](#) fra marts 2010, som foreslår forskellige propagandastrategier, der kan gøre befolkningerne i Tyskland og Frankrig mindre fjendtligtstemte over for Afghanistan-krigen, bemærkes det, at modstanden i disse lande er overvældende (80 pct.), men at det endnu ikke er noget problem, da der er tale om en passiv, pessimistisk opposition.

Et underafsnit i notater hedder: "Public apathy enables leaders to ignore voters", en observation, der selvfølgelig ikke er fremmed for de, der arbejder med tankekontrol, men som også alle tilhængere af demokrati burde skrive sig bag øret. Det gør formentlig ikke den store forskel for den førte militærpolitik, om befolkningen er krigsbegeistret eller omvendt bare træt af (at høre om) krigen.

Forklaring på dogmerne

Som nævnt er Jensens primære forklaring på dogmerne, at de tjener til at beskytte os mod realiteter, der i uforfalsket form ville krænke den nationale selvforståelse. Dogmerne hjælper til at gøre "den ubekvemme krig" bekvem.

Jeg har hidtil fremstillet det, som om ansvaret alene placeres hos medierne og (sekundært) politikerne. Jensens perspektiv er imidlertid bredere: Dogmerne "håndhæves af ukritiske medie, uansvarlige politikere og en befolkning, der foretrækker ikke at vide noget". Der er altså tale om et nationalt projekt.

Det er vist ret almenmenneskeligt at se bort fra ubehagelige ting, som vi selv har medansvar for, eller alternativt se bort fra medansvaret for ting, vi i øvrigt anerkender, er ubehagelige. Sådanne reservationer har vi normalt ikke over for andres ugerninger; dem er vi i vores personlige liv såvel som i synet på internationale forhold ofte dybt optaget af. Menneskers moraldomme er oftest domme over de andre.

Alligevel er vi, inkl. medierne, normalt i stand til at anlægge i det mindste taktisk-kritiske perspektiver på magtfulde nationale aktører. Kritik af ledende politikere, herunder statsministre og udenrigsministre, fylder en del; politikerne får sager på halsen, og mediernes kommentatorer går meget op i, hvordan de "håndterer" disse sager. F.eks. kan det udløse mediestorm, hvis vores ledere ikke udviser en passende respekt over for deres overordnede blandt vores allierede og ikke forstår vigtigheden af at gribe chancen til at komme i selskab med supermagtfulde mennesker som den amerikanske udenrigsminister.

Vores selvforståelse bliver ikke synderligt anfægtet af den grund. Hvis befolkningen derimod har et følelsesmæssigt problem med selv taktisk kritik af vores krigsengagement, må det skyldes, at identifikationen med militærmagten Danmark og dens kæmpende sønner er særlig stærk.

Og hvorfor er den så det (hvis den er det)? En del af forklaringen kan søges på et kulturelt niveau: "forsvaret" er associeret med "Danmark", kongehuset, kristendommen og dannebrog – håndfaste symboler for det nationale "Vi". Der er imidlertid ikke noget naturgivent ved tilknytningen mellem "forsvaret" og de øvrige markører for "Danmark". Under den kolde krig, da en moderat anti-militarisme også var et politisk fænomen herhjemme, fyldte militært engagement næppe meget i vores selvforståelse. "Forsvaret" fik først sin ophøjede status, da Danmark valgte at deltage i den bølge af USA-ledede aggressionskrige, som blev igangsat i tiden efter den kolde krigs ophør.⁴ Denne udenrigspolitiske kurs har været omgærdet af en uhørt grad af elitekonsensus; at nationalismen (Dansk Folkeparti) og internationalismen (Det Radikale Venstre) her har fundet deres fælles kamp, er kun det mest iøjnefaldende udtryk for en internationalt dikteret militærpatriotisme, der gennemsyrrer hele det politiske felt – eller i alt fald den del af det politiske felt, som tages alvorligt.

Jeg mener, at den top-down-demokrati-model, der ligger til grund for Peter Viggo Jakobsens ovenfor citerede kommentar, giver et bedre udgangspunkt for en forståelse af fænomenet: Elitekonsensus har generelt – en i det mindste passiviserende – gennemslagskraft hos befolkningen og bidrager også til at give den "den nationale selvforståelse" karakter og skærpe dens sans for krænkelser.

Er Danmark et særtilfælde?

Mens den høje grad af elitekonsensus herhjemme nok virker indskrænkende på det taktiske og situationelle niveau, gør den næppe den store forskel på det principielle plan. I denne henseende er Danmark helt på linje med andre nationer.

Jensens første dogme, "Vi er bare gode", dvs. moralsk overlegne, har tilsyneladende karakter af en "principiel" doktrin (men udfordres ikke som sådan). Man behøver ikke som Jensen at dykke ned i danmarkshistorien for at finde forklaringer på dette forhold (selvom man dermed selvfølgelig kan få et mere nuanceret billede af den karakter, forestillingen om moralsk overlegenhed har). Det vil være vanskeligt at finde tilfælde, hvor en eller anden variant af denne forestilling ikke ligger til grund for det herskende informationssystems behandling af statens krigsaktiviteter. Cirka lige så vanskeligt, som det vil være at finde eksempler på informationssystemer, der er blot nogenlunde uafhængige af magthaverne.

På det taktiske plan er vi i Danmark nok heller ikke så langt fra de stater, vi får vores militære ordrer fra, som Jensens essay kan give indtryk af. Eksempelvis fremstilles "Hvis vi ikke skyder dem dér, kommer de her"-dogmet som en dansk ekstremitet, repræsenteret ved Søren Espersen. Imidlertid er synspunktets fornemste fortalere præsident Barack Obama, som har gjort terrorbekæmpelse til det primære rationale for sine krigsoptrappingsinitiativer.⁵

Mod en ny yderlighed

Jensen advarer mod, at "de skæbnesvangre valg, en krig medfører [...] tages med lukkede øjne", og mener, at "dansk presses store, stadig uopfyldte forpligtelse" ligger i at tilvejebringe solid og umanipuleret viden, som vi kan træffe disse valg på grundlag af.

Som nævnt kan der være en vis ræson i, at befolkningens øjne holdes lukket. Folkelig indsigt tjener sjældent magtudøvelsen.

Det samme gælder ikke de beslutningsdygtige samfundsmedlemmer. De kan ikke være tjent med mangelfuld viden om områder, de har interesse i og indflydelse på. De har brug for pålidelig taktisk og situationel information for at kunne træffe hensigtsmæssige beslutninger.

De danske kommercielle mediers "store forpligtelse" er dog først og fremmest at tjene penge til deres ejere. Af profit-forpligtelsen alene følger en elitebias. Det principielt-kritiske er ikke rentabelt. Skulle et medie finde på at anlægge et principielt-kritisk spor – evt. blot sidespor – i sin dækning af statens militære aktiviteter, ville der garanteret blive lukket af for den strøm af statscertificeret information, som journalisterne er afhængige af for at kunne gøre dagens arbejde; det ville hæmme adgangen til kilder; man ville være nødsaget til i højere grad selv at producere analyser og tolkninger, og de "menneskelige" historier (f.eks. invaliderede soldater, pårørendes oplevelser m.v.) ville blive fortalt til andre medier; mediet ville halte bagefter i jagten på krigsnyheder, og det ville blive udsat for politisk pres; mediets dækning ville i bedste fald blive mødt med forundring hos modtagerne, der vanskeligt ville kunne inkorporere dets historier i den samlede medieflades krigsfortælling.

Årsagen til, at det formentlig aldrig ville komme så vidt, er ikke kun økonomisk. Allerede på et ideologisk plan vil principielt kritiske tanker, for så vidt de overhovedet kan tænkes, være i strid med

overbevisningerne hos journalister, redaktører og ejere, som jo for de flestes vedkommende har arbejdet sig igennem en anden del af vores informationssystem (uddannelsessystemet) med succes og næppe er ladt uberørt af de værdier, det viderebringer. For mennesker, som staten har skolet i sine selektive udgaver af objektivitet, upartiskhed og kritisk tænkning, vil en overskridelse af "vi vil det gode"-doktrinen forekomme "politisk", tendentiøs, ensidig, kontroversiel, langt ude, del af en suspekt dagsorden m.v. Principiel kritik reserverer vi til de andre, Vestens fjender, som generelt er ondsindede og tilbagestående.

Jeg vil gerne tro, at hindringen for en mere civiliseret opfattelse af og stillingtagen til Afghanistan-krigen – [og de krige, der vil følge efter den](#) – snarere skal findes i et informationssystem, som filtrerer information i overensstemmelse med magthavernes interesser, og ikke så meget i, at den danske befolkning ikke kan håndtere at blive konfronteret med ubehageligheder. I hvilken udstrækning det er det ene eller det andet, er det nok ikke muligt at afgøre her og nu.

Men det kunne komme an på en prøve. F.eks. kunne man forsøge at erstatte det eksisterende mediesystem med medier, som er underlagt demokratisk kontrol, og se, hvilken krigsdækning der ville komme ud af det. Hvordan ville medieindholdet se ud, hvis medierne var ejet og blev drevet af deres journalister og brugere? Hvad om journalister og læsere havde definitiv og direkte redaktionel indflydelse? Det kunne være et interessant og lærerigt eksperiment.

Indtil det sker, er der ingen grund til at tillægge medierne ideelle forpligtelser, som strider mod deres institutionelle basis, men al mulig grund til at frigøre sig fra deres indoktrinering, søge information og især tolkninger andre steder og engagere sig for at opbygge mere demokratiske medier.

---

¹ Et tilfældigt valgt eksempel er DR2-programmet "Sange der ændrede verden" fra d. 13. juli 2010, som vanærede John Lennons fredsarbejde med sin historie om "Give Peace A Chance". Programmet fortalte om den "nytteløse" og "frustrerende" Vietnam-krig, hvor "300 amerikanske soldater blev dræbt" om måneden. Altså Vietnam-krigen, der kostede ca. 3,4 millioner ikke-amerikanere livet. Programmet illustrerede om noget, at verden desværre ikke har ændret så meget.

² Dvs. når vi ser bort fra den bredere geopolitiske kontekst, den endeløse Afghanistan-krig udfolder sig inden for. F.eks. at krigen er den primære drivkraft bag NATO's ekspansion.

³ Den samme udtalte ligegyldighed over for andre (typisk farvede) menneskers død og lidelser genfindes overalt i vores kultur. Den tages f.eks. for givet, når det hævdes, at vi bør afhjælpe sult og nød for at mindske terrortruslen mod os. Muligvis det rigtige fokus, taktisk set, men det indgyder næppe respekt hos de mennesker, der er genstand for vores bekymring.

⁴ Hvis man vil se, hvad den danske udenrigspolitiske forskning har at sige om dette emne, skal man lede efter titler, der rummer ord som "aktivisme" og "internationalisme" – de officielle betegnelser for Danmarks tilpasningspolitik i efterkoldkrigstiden. Karakteristisk for relationen mellem staten og den akademiske verden er disse betegnelser først blevet lanceret af de ansvarlige politikere, dernæst overtaget af de førende forskere på området.

---

⁵ Se Stephen Walts artikel "[The "safe haven" Myth](#)" for en god analyse af terrorbekæmpelsesperspektivet i Afghanistan-krigen.